

УДК 340.5+343.62

І.В. ДЕГТЯРЬОВА, Харківський національний університет внутрішніх справ

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО І ВІТЧИЗНЯНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО ВСТАНОВЛЮЄ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИКОРИСТАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ ДЛЯ ЗАНЯТТЯ ЖЕБРАЦТВОМ

Ключові слова: малолітня дитина, неповнолітня особа, жебрацтво, використання, втягнення, зарубіжне і вітчизняне кримінальне законодавство

Забезпечення прав дитини відноситься до глобальних проблем сучасності, в вирішенні якої зацікавлена вся світова спільнота. Це пояснюється визначною роллю підростаючого покоління в гарантуванні життєздатності суспільства та прогнозування його майбутнього розвитку. Однак слід визнати, що часто підкреслюється, що ні одна держава в світі не може претендувати на роль взірця в області дотримання прав дитини.

Проблема залучення дітей до асоціальної діяльності дорослих не є новою для юридичної науки України. Зокрема, питання кримінально-правової та кримінологічної протидії втягненню неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність розглядалися в роботах багатьох учених, особливо таких, як Ю.М. Антонян, Т.С. Барило, М.М. Биргеу, Ф.Г. Бурчак, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.І. Долгова, В.П. Ємельянов, О.М. Костенко, Л.М. Кривоченко, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, І.П. Лановенко, Ф.А. Лопушанський, П.С. Матишевський, Г.С. Мауленов, Г.М. Мінковський, Н.С. Юзікова, С.С. Яценко. Але їх праці, в основному, були присвячені про-

блемам кваліфікації та профілактики діянь, пов'язаних із втягненням в злочинну діяльність та асоціальну поведінку дітей середньої та старшої вікових груп. Малолітні діти та, зокрема, немовлята, які використовуються дорослими при жебракуванні, залишилися поза увагою дослідників.

Тому метою даної статті є визначення загальних засад при притягненні до кримінальної відповідальності у зв'язку з використанням малолітньої дитини для заняття жебрацтвом у різних країнах світу. Її новизна полягає в аналізі відповідних статей в кримінальних кодексах зарубіжних країн та ст.150-1 Кримінального кодексу України, яка передбачає кримінальну відповідальність за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, який може бути використаний вітчизняним законодавцем як досвід законотворчої роботи по даній проблематиці.

Кримінальне законодавство деяких зарубіжних країн передбачає кримінально-правові норми, а подекуди й цілі розділи, в яких регламентується відповідальність за втягнення неповнолітніх в жебрацтво та використання малолітніх для заняття жебрацтвом. Кримінальне законодавство щодо протидії залучення неповнолітніх до злочинної діяльності наявне в державах із різними правовими системами, але можна відмітити, що в них не однаково визначено родову належність суспільних відносин, яким завдається шкода. В Кримінальних кодексах Республіки Болгарія та Республіки Узбекистан цим питанням присвячено глави під назвою «Злочини проти шлюбу, сім'ї та молоді» [1–2]. В Кримінальному кодексі Голландії – розділи під назвами «Злочини проти суспільного порядку» та «Злочини проти суспільної моральності» [3]. В Кримінальному кодексі Іспанії є розділ під назвою «Злочини проти сімейних відносин» [4]. У Кримінальному кодексі Туреччини присвячено окрему главу «Жебрацтво» [5]. В Кримінальних кодексах Республіки Таджикистан, Киргизької Республіки, Республіки Молдова та Республіки Казахстан, Російської Федерації та Грузії –

глави під назвою «Злочини проти сім'ї та неповнолітніх» [11–16]. У Кримінальному кодексі Республіки Вірменії – лава під назвою «Злочини проти сім'ї та інтересів дитини» [6]; в Кримінальному кодексі Республіки Білорусь – глава під назвою «Злочини проти укладу сімейних відносин та інтересів неповнолітніх» [7]. У Кримінальному кодексі України ст.150-1 КК України, яка передбачає відповідальність за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, розміщена в розділі «Злочини проти свободи, честі та гідності особи», а ст.304 КК України, де передбачена кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх в злочинну діяльність – в розділі «Злочини проти громадського порядку та моральності» [9]. Неоднозначність підходів щодо визначення родового об'єкту, здебільшого залежить від історії розвитку та юридичної техніки кримінального законодавства країни. Але є й інші особливості.

Залучення неповнолітніх до злочинної діяльності мають однакову правову природу, але диспозиції статей кримінальних кодексів окремих країн мають свої особливості. Наприклад, у ч.2 ст.185 КК Республіки Болгарії говориться: «Хто самовільно візьме або затримає у себе чужу дитину, яка не досягла 14-річного віку, шляхом насильства, погрози, обману, з наміром використовувати дитину в корисних або аморальних цілях, караються...». Також, у ч.1 ст.189 КК Республіки Болгарії йдеться: «Хто систематично використовує для заняття жебрацтвом особу, про яку він повинен піклуватися, карається...». У ч.2 цієї ж статті говориться: «У випадку, якщо обвинуваченими є батьки чи опікуни потерпілого, карається...» [1]. Можна зробити висновок, що ст.189 КК Республіки Болгарії є спеціальною відносно ст.185.

У ст.253 КК Голландії йдеться: «Особа, яка передає іншій особі або залишає під контроль іншої особи дитину молодше 12 років, по відношенню до якого у неї є законні повноваження, при цьому знаючи, що вона буде використана у цілях жебракування, у якості натурщика, пов'язаних з ризиком, або у ро-

боті, небезпечній чи шкідливій для здоров'я, підлягає покаранню...» [3]. У ч.1 ст.233 КК Іспанії – «Особа, які таємно використали чи надали малолітніх або недієздатних осіб для заняття жебрацтвом караються...». У ч.2 ст.233 говориться: «Якщо ці дії супроводжувалися торгівлею малолітніми або недієздатними особами, жорстоким з ними поводженням або залякуванням, а також примушуванням до вживання шкідливих для здоров'я речовин, то призначається покарання...» [4]. У ст.545 КК Туреччини йдеться: «Особа, яка схиляє дітей у віці до 15 років до заняття жебрацтвом або дозволяє дітям у віці до 15 років, які знаходяться під їх опікою, піклуванням, охороною або наглядом, жебракувати, або, яка дозволяє будь-кому використовувати дітей для жебрацтва, карається...» [5]. У ст.123 КК Естонської Республіки говориться: «Використання прав опікуна або піклувальника в корисних цілях на шкоду інтересам підопічного – карається...» [8]. У ст.166 КК Республіки Вірменія – «Втягнення дитини в систематичне вживання алкогольних напоїв, в немедичне вживання сильнодіючих речовин або інших одурманюючих речовин, в проституцію, бродяжництво або жебрацтво, в скоєння дій, пов'язаних з виготовленням матеріалів або предметів порнографічного характеру, скоєні особою, яка досягла вісімнадцятирічного віку - караються...» [6].

У кримінальних кодексах колишніх пострадянських республік, таких як Республіка Таджикистан [11], Республіка Узбекистан [2], Киргизька Республіка [12], Республіка Молдова [13], Республіка Казахстан [14], Російська Федерація [15], Республіка Білорусь [7] та Грузія [16] встановлена кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітнього у заняття жебрацтвом, але окремо не говориться про відповідальність за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом.

Щодо потерпілого, то в ст.150-1 КК України вказано, що ним може бути тільки малолітня дитина, тобто дитина, яка не досягла 14-річного віку [9]. Специфікою КК Республіки Таджикистан є, наприклад, примітка до

ст.165 «Втягнення неповнолітнього в скоєння злочину», яка відсутня в законах всіх інших країн, та визначає, що «під поняттям неповнолітній в даній статті розуміються не тільки неповнолітні, але і малолітні особи» [11]. На противагу вищесказаному, в КК Голландії потерпілою від злочину, що полягає в використанні для заняття в жебрацтві є дитина молодше 12 років [3]. В КК Іспанії потерпілим при використанні в занятті жебрацтвом поряд з малолітньою особою визнається і недієздатна особа [4]. В Україні в аналогічній ситуації вважають за необхідне кваліфікувати вчинене за ст.146 КК України (незаконне позбавлення волі чи викрадення людини) або ст.149 КК України (торгівля людьми або інша незаконна угода по передачі людини) [10]. В кримінальному кодексі Туреччини потерпілими від цього злочину є діти до 15 років [5]. В кримінальному кодексі Норвегії дитина до 16 років [17].

Таким чином, проведений порівняльно-правовий аналіз норм кримінального законодавства зарубіжних країн дозволяє зробити висновок про єдиний намір законодавців всіх країн захистити неповнолітніх від негативного впливу дорослих осіб. Хочеться звернути особливу увагу на те, що в кримінальних кодексах багатьох вищеназваних країн існують цілі розділи, присвячені захисту сім'ї та неповнолітніх, тому доцільним буде і в Кримінальному кодексі України виділити розділ «Злочини проти сім'ї та неповнолітніх», в якому об'єднати всі суспільно небезпечні діяння, яких налічується більше 30 та які знаходяться в різних розділах Особливої частини і передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти дитини (неповнолітньої особи).

ЛІТЕРАТУРА

1. Уголовный кодекс Республики Болгария / науч. редактирование к. ю. н. проф. А. И. Лукашова, перевод с болг. Д. В. Милушева, А. И. Лукашова. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 298 с.

2. Уголовный кодекс Республики Узбекистан: с изменениями и дополнениями на 15 июля 2001 года / вступит. статья М. Х. Рустамбаева, А. С. Якубова, З. Х. Гулямова. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 338 с.

3. Уголовный кодекс Голландии / науч. редактирование д. ю. н. заслуженный деятель науки РФ, проф. Б. В. Волженкин, перевод с англ. И. В. Мироновой, 2-е изд. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 510 с.

4. Уголовный кодекс Испании / под ред. и с предисловием д. ю. н. проф. Н. Ф. Кузнецовой и д. ю. н. проф. Ф. М. Решетникова. – М. : ИКД «Зерцало-М», 1998. – 218 с.

5. Уголовный кодекс Турции / принят Великим Национальным Собранием Турции 1 марта 1926 г. с изм. и доп. на 3 августа 2002 г. ; науч. редактирование и предисловие к.ю.н доц. Н. Сафарова и доктора права Х. Аджара, перевод с турецкого Н. Сафарова, Х. Бабаева. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 374 с.

6. Уголовный кодекс Республики Армения: от 29 апреля 2003 года / принят Национальным Собранием Республики Армении 18 апреля 2003 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?regnom=7472&page1.

7. Уголовный кодекс Республики Беларусь / принят Палатой представителей 2 июня 1999 года. Одобрен Советом Республики 24 июня 1999 года ; предисловие проф. Б. В. Волженкина ; обзорная статья А. В. Баркова. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. - 474 с.

8. Уголовный кодекс Эстонской Республики / науч. редактирование и перевод с эстонского В. В. Запезалова, вступительная статья к. ю. н. доц. СПбГУ Н. И. Мацнева. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 262 с.

9. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – № 25–26. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>.

10. Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (коментар нового закону) / М. Хавронюк // Вісник Львівськ. ун-ту. – 2009. – № 49. – С. 244–249.

11. Уголовный кодекс Республики Таджикистан / принят Законом Республики Таджикистан от 21 мая 1998 года «О принятии Уголовного Кодекса Республики Таджикистан» ; введен в действие 1 сентября 1998 года Постановлением Парламента Таджикистана, предисловие А. В. Федорова – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 410 с.

12. Уголовный кодекс Кыргызской Республики / принят Законодательным собранием Жогорку Кенеша Кыргызской Республики 18 сентября 1997 года [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14305/preview>.

13. Уголовный кодекс Республики Молдова : от 18.04.2002 г., № 985-XV : по состоянию на 4 июня 2010 года [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?regnom=3835.

14. Уголовный кодекс Республики Казах-

стан ; от 16.07.1997 г., № 167 (Ведомости Парламента РК, 1997 № 15-16, ст. 211) / предисловие министра юстиции Республики Казахстан д. ю. н. проф. И. И. Рогова. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 466 с.

15. Уголовный кодекс Российской Федерации / принят Государственной Думой 24 мая 1996 года, одобрен Советом Федерации 5 июня 1996 года, в ред. Федерального закона от 4 октября 2010 года ; 270-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. – 2010. – № 41. – Ст. 5199.

16. Уголовный кодекс Грузии / науч. редактирование З. К. Бигвава. Вступительная статья к. ю. н. доц. В. Ю. Михайлова. Обзорная статья д. ю. н. проф. О. Гамкредидзе. Перевод с грузинского И. Мериджанашвили. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 409 с.

17. Уголовное законодательство Норвегии. Перевод с норвежского / пер.: А. В. Жмени ; науч. ред. и вступ. ст.: Ю. В. Голик. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 375 с.

Дегтярьова І. В. Порівняльний аналіз зарубіжного й вітчизняного кримінального законодавства, що встановлює відповідальність за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом / І. В. Дегтярьова // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 246–249 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11divdzg.pdf>

Розглянуто особливості кримінальної відповідальності за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом в різних країнах світу та надано пропозиції щодо вдосконалення українського кримінального законодавства.

Дегтярева И.В. Сравнительный анализ зарубежного и отечественного уголовного законодательства, которое устанавливает ответственность за использование малолетнего ребенка в попрошайничестве

Рассмотрены особенности уголовной ответственности за использование малолетнего ребенка для занятия попрошайничеством в разных странах мира и внесены предложения по усовершенствованию украинского уголовного законодательства.

Degtyarova I.V. The Comparative Analysis of the Foreign and Domestic Criminal Legislation which Establishes Responsibility for Use of the Juvenile Child in Begging

Features of a criminal liability for use of the juvenile child for employment by begging in the different countries of the world it is considered and offers concerning improvement of the Ukrainian criminal legislation are made.